

UOT 327

SURIYA BÖHRANINDA İSRAİLİN DRUZ PROBLEMİ SİYASƏTİ

Rəşad ALIYEV*

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 20 iyun 2024; çapa qəbul edilmişdir: 27 iyul 2024; online-da çap edilmişdir: 17 sentyabr 2024.

Received: 20th of June, 2024; accepted: 27th of July, 2024; published online: 17th of September, 2024.

Açar sözlər: Suriya böhranı, druzlar, İsrail, vətəndaş müharibəsi, münaqişə

Giriş

Suriya böhranını mürəkkəb etno-konfessional palitrasında ən çox gizlədilən tərəflərdən biri, əsasən ölkənin cənub bölgələrində yaşayan druz icması faktorudur. Misal olaraq qeyd etmək olar ki, ABŞ-ın Azad Suriya Ordusunun (ASO) köməyi ilə Suriyanın cənubuna nəzarəti ələ keçirmək planlarının iflasa uğraması, əsasən, druz faktorunun strateji əhəmiyyətinin düzgün qiymətləndirilməməsi ilə bağlıdır.

Druzların dini “druzeizm” mənşəcə əvvəllər ismaililərin şiə məzhəbinin qollarından biri idi, lakin XI əsrdə ondan ayrılaraq orta əsrlərdə ismaililərlə konfessiya əlaqəsini dayandırdılar. Druz əqidəsi XI əsrin əvvəllərində Misir və Cənubi Livan ismaililəri arasında missioner Məhəmməd bin İsmayıl Nəştəkin əd-Dərazinin (təqribən 1020-ci ildə vəfat etmişdir) təbliğatının təsiri altında yaranmışdır. Druzların özləri də çox vaxt Dərazinin şəxsiyyətinə mənfi münasibət bəsləyirlər və “Druz” sözünün özünü təyinat kimi istifadə etmirlər. Onlar “müvahiddun” (yaxud Əhli-tövhid) sözünü özlərinə aid etmək üçün istifadə edirlər ki, bu da “tövhid” və ya “birləşmiş” kimi tərcümə oluna bilər [2].

Druzların kimliyi, ilk növbədə, onların dininin xüsusi təbiəti ilə müəyyən edilir. Bu, zaman keçdikcə başqa dinlərin xüsusiyyətlərini özündə cəmləşdirən şiəliyin ifrat bir qoludur. Druzlar müsəlman şəhadətini tanısalarda, çox vaxt onlar heç müsəlman sayılmırlar. Məsələn, hindular kimi, druzlar da ruhların köçməsinə inanırlar: onlardan biri ölsə, eyni anda eyni ruhdan yeni bir druz doğulur. Məsələn, onlar məşhur - “Bətində”! (“Ölməyə və yenidən zühur etməyə hazırım”) - döyüş nidası ilə hücum keçirlər.

1. Druzların ictimai-siyasi quruluşu və Suriya hadisələrinə münasibəti

Druzlar ərəbcə danışır və özlərini “müvahiddun” (“tövhidçi”) adlandırırlar. Onların əsas peyğəmbəri və müqəddəsi, Musanın qayınatası Əhdi-Ətiq Jetrodur (yəhudilər arasında Jitro, ərəblər arasında Şuayb). Yəni druzlar özlərini qədim İbrahim dininin tərəfdarları hesab edirlər. Onlar prozelitizmlə məşğul olmurlar (yalnız dost doğula bilərsən) və müqəddəs kitablarını gizli saxlayırlar. Təbiətcə druzlar təmkinli və inadkardırlar.

Druzlar yaşadıkları ölkələrinə müstəsna sədaqətləri ilə tanınırlar, görünür, bu, özünü qoruma instinktindən irəli gəlir. Belə ki, İsrailin daxili bölgələrinin druzları (100 min nəfər) bu ölkənin mütləq vətənpərvərləridir, orduda xidmət edir və orada yüksək rütbələrə çatırlar. Eyni zamanda, İsrailin işğalı altında olan Suriyanın Colan təpələrinin druzları (təxminən 50 min nəfər) 60 ildir Suriya pasportlarını saxlayırlar və bütün vədlərə

*doktorant, Bakı Avrasiya Universiteti

e-mail: aliev@yahoo.com

DOI: <https://doi.org/10.30546/25194011.2024.13.4.018>

baxmayaraq, İsrail vətəndaşlığına keçmək istəməirlər. Ümumilikdə, Yaxın Şərqdə təqribən 2 milyon druz yaşayır, onlardan 800 mini Suriyadadır. Onlar əsasən Suriyanın cənubunda Suveyda əyalətində, hazırda yarım milyona yaxın insanın yaşadığı Druz dağlıqlarında (Cəbəl əl-Druzi) və Colanla sərhəddə yerləşən Kuneytra əyalətində yaşayırlar. İdlib və Dəməşqin şimalında daha kiçik druz anklavları da var.

Suriyada vətəndaş müharibəsinin başlanğıcında hadisələrin necə cərəyan edəcəyi bəlli olmayanda druzlar neytral qalmağa çalışdılar. Hökumətin öz ərazilərində həyata keçirdiyi səfərbərliyə görə, 30 minə qədər adamın orduya cəlb edilməsi nəzərdə tutulmuşdu. Suriyanın özündə bəzi druz şeyxləri ehtiyatlı davranaraq, druzların qardaş qırğınlarından uzaq durmalı olduqlarına inanırdılar. Ancaq müharibənin məntiqi ona gətirib çıxardı ki, heç kəsin ondan təcrid olması mümkün deyildi. Druzlar bir sıra müxalif qrupların hücumuna məruz qaldılar. Hər dəfə də, onların müdafiəsinə yalnız rəsmi Dəməşq gəlirdi. Ona görə də, suriyalı druzların böyük əksəriyyəti qəti şəkildə hökumətin tərəfindədir [4].

Suriya böhranı ilə əlaqədar, növbəti elan edilməmiş “hamıya qarşı” müharibə kontekstində İsrailin və görünür, ABŞ-ın “Druz kartından” istifadə etməyə cəhdləri yenidən nəzərə çarpır. Bu dəfə İsraili nəyin motivasiya etdiyi şübhəsizdir. 2017-ci ilin yayında Suriya hökumət qoşunları və şübhəli silahlı dəstələri aldadcı manevr edərək Suriyanın cənubunda və cənub-qərbində müxtəlif terror qruplaşmalarını məğlub edərək, ölkənin cənub bölgəsində İraqla sərhədə çatdılar və bununla da faktiki olaraq Amerika qüvvələrinin tutduğu əraziləri ələ keçirdilər. İsrail bu hərəkəti açıq şəkildə müdaxilə ilə hədələməyə başladı, lakin məlum olduğu kimi, o anda bu məsələlər ABŞ və Rusiya arasında, “Amerika koalisiyasının, şübhələrin və İranın” ƏT-Tənf və yaxınlıqdakı zonalara daxil olmasının qarşısını almaq müqabilində, Rusiya hərbi qüvvələrinin Suriyanın cənub və cənub-qərb bölgələrinə daxil olmasına dair razılaşma əldə edilmişdi [1].

2015-ci ildə “əl-Qaidə”nin Suriya qolu tərəfindən druzların “Cəbəl əs-Samak” dağının kəndləri ərazisində qətlamından sonra icmanın İsraili İdlibdə druzların qətlamında ittiham etmişdilər. Druzların Livan qolunun liderlərindən biri Valid Jumblatt bu hadisəni belə qiymətləndirmişdi ki, “İdlibdə druzların qətlamını İsrail təşkil etmişdir”.

Bundan sonra qəzəbli israilli druz izdihamı yaralı “suriyalıları” daşıyan İsrail ordusunun maşınına hücum etdi və bir nəfər öldürüldü. Druzlar İsraili yaralı cihadçılara kömək etməkdə ittiham edirdilər. İsrail, təbii ki, yalnız müxalif “dünyəvi” ASO döyüşçüləri ilə münasibət yaratdığını iddia edərək, özünü doğrultmağa çalışırdı. Lakin o etiraf etdi ki, “druz problemi” “ordu baş qərargahında bağlı qapılar arxasında” müzakirə olunmuşdur. Druzlar mövzusunda, İsrailin həm Baş Qərargah rəisi Qadi Eisenkot, həm də müdafiə naziri Moşə Yaalon bildirmişdilər ki, “druz notasını nəzərə almadan deyil, qonşu dövlətə hücum edib-etməmək qərarı haqqında düşünürlər” [1].

Druzlar iddia edirlər ki, əgər İranın Quds qüvvələrinin nümayəndələri olan Sədr və əl-Malikinin İraqlı şübhəli köüllüləri Colanda peyda olarsa, o zaman “Suriyanın cənubu Cənubi Livana çevriləcək, İsrail və “Hizbullah” arasında qızıq torpaq müharibəsi olacaqdır”. Druzlar buna imkan verməyəcək və milyonlarla suriyalı qaçqına qoşulmayacaqlar.

Nəhayət, guya “Londonda əs-Seyassanın druz mənbələri” artıq 10 min nəfərlik “Dürzi ordusu”nun formalaşmasına başlanıldığını bildirirdi. Onlardan 5 mini suriyalı druzlar, qalanları Cumblat və Talal Arslanın qruplaşmasının adamlarıdır. Küveyt qəzeti yazır ki, druzlar Əsəd, BƏƏS və “Hizbullah”ın “gözlənilməz oyanışını” və onların 45 ildən sonra qəfildən oyanan “Colanı azad etmək” istəyini acı istehza ilə qəbul edirdilər. Livandakı druzlar Cənubi Suriyada öz klanlarını müdafiə etmək üçün könüllü olmağa hazırdırlar – necə ki, Livan şübhəli öz dindəşlarını qorumaq bəhanəsi ilə Suriyada döyüşməyə hazırdırlar. “əS-Seyassa” iddia edir ki, Livan druzları Suriyaya 10 minə qədər təcrübəli və yaxşı təlim keçmiş döyüşçü göndərməyə hazırdır.

Əgər bütün bunlar belədirsə, o zaman Cumblattın Bəşər Əsədi öldürməyə faktiki

çağırışını istisna etmək olmaz. Livan druzlarının liderinin 2015-ci ildə İsrail əleyhinə bəyanatları Yaxın Şərqi yenidən formatlaşdırılması təşəbbüskarlarını həyəcanlandırmışdır.

Buna görə də onlar, güc strukturlarında iştirak edən İsrail druzları vasitəsilə Suriya druzlarını Suriyadan ayırmaq üçün layihələri canlandırmaq kimi çılğın fikrə düşmüşdülər.

Xatırladaq ki, əslən druz olan, “Likud” blokundan beş dəfə Knessetə seçilmiş, israilli siyasətçi Əyyub Kara, həmin ilin noyabrında açıq şəkildə “vəziyyətin dəyişdiyini”, indi Suriyalı druzlar Əsədi istəmir və Əs-Suveyda şəhərinin ərazisi Cəbəl əl-Druz müstəqil olmalıdır-deyə bəyan etmişdi. Lakin belə bir sionist druz da etiraf etməyə məcbur oldu ki, Colan təpələrinin druzları arasında druzlar hələ də Bəşərə sadıqdırlar və Suriya ordusu etibarlı şəkildə nəzarəti əlində saxlayır. Yaxın Şərqdəki druz icmaları daxilində birliyi bərpa etməyə qadir bir siyasi xadimə çevrilməsi halında, Jumblattın himayəsi altında druzların sülh yolu ilə dəyişdirilməsi olan silahsız müxalifət təşkilatlarının güclənməsinə səbəb oldu.

Həqiqətən də, elə bir epizod var idi ki, “Suriya müxalifəti”nin tərəfində vuruşan druzlardan ibarət olan bir qrup da var idi. Onlardan “müxalifət briqadaları” yaratmaq cəhdləri onunla nəticələndi ki, şərti olaraq “batalyon” adlandırılan bu birləşmə, əslində, say gücü baxımından bir şirkətdən başqa bir şey deyildi və hətta o zaman, druz mənəblərinin özlərinə görə, guya bu könüllülərin yarısı Jumblattın Livanlı tərəfdarları idi. Bu, 1925-27-ci illərdə Suriya üsyanının lideri, nüfuzlu druz lideri Sultan əl-Atraşın yaşlı qızı tərəfindən dəfələrlə Suriya druzları üçün “üsyan” üçün aktiv çağırışlara baxmayaraq, fransız tarixçilərinin fikrincə, “Demək olar ki, fransız qoşunlarını Aralıq dənizinə atdı” [5, s.110].

Rusiya qüvvələrinin Suriyada peyda olması, druzların mövqeyinə o zaman təkcə vəziyyətin hakim rejimin xeyrinə dəyişməsi deyil, həm də müxalifətin ələ keçirdiyi ərazilərdə druzların məruz qaldığı təzyiqlər təsir göstərmişdir. Beləliklə, məsələn, Suriyanın şimalında (İdlib bölgəsində) nəinki druz əhalisi islamlaşdırıldı, onun nümayəndələri sünnilərlə bərabər status almadılar və həm də “Cəbhət ən-Nusra”nın nəzarəti altında siyahıya salındılar. Müvafiq olaraq, statuslarına görə islamlaşmış druzlar “qeyri-müsləmanlardan” çox az fərqlənir və bu, əhalinin qalan hissəsi ilə müqayisədə onların qanuni və digər hüquqlarını məhdudlaşdırır.

Eyni zamanda Suriyalı druzlar, İdlib əyalətindəki qırğından əvvəl, əsasən, neytrallığı qorumağa çalışmış və ehtiyatlı davranmışdı. Hökumətin öz ərazilərində həyata keçirdiyi səfərbərliyə görə, 30 minə qədər adamın orduya cəlb edilməsi nəzərdə tutulmuşdu. 2016–17-ci illərdə suriyalı druzların böyük əksəriyyəti hökumətin tərəfində möhkəm dayandı. Onların Dəməşqə sadıq qüvvələri arasında ən mütəşəkkil olanı Livan druzlarının Cumblatta müxalifəti ilə əlaqəli “Saraya əl-tövhid”dir. “Druzi torpaqlarını işğal edən” hər kəsə qarşı cihad elan edən (əslində bu, Dəməşqlə ittifaqdır) “Ceyş əl-Müvəhhidin” (“Təkallahlılar ordusu”) daha az populyar deyil. Ölkənin hər yerində fəaliyyət göstərən, lakin Əsədi dəstəkləyən ən mühüm yerli fiqurlardan biri Şeyx Yusuf Yerbunun rəhbərlik etdiyi Süveyda əyalətində şöbəsi olan “Dir’əl-Vətən” (“Vətən Qalxanı”) təşkilatını da qeyd etmək məğsədəuyğundur.

2017-ci ilin iyun və noyabr aylarında Colan təpələrindəki Hader kəndinə qarşı terror hücumlarından sonra İsraildə hətta İDF (İsrail Ordusu) səviyyəsində belə bir bəyanat verildi ki, “İDF Druz icması qarşısında götürdüyü öhdəliklərə əməl edərək, kəndlilərə kömək etməyə hazırdır və daha çox zərərin qarşısını almaq, habelə Xader kəndinin terrorçular tərəfindən tutulmaması üçün bütün vasitələrdən istifadə edəcək” [1].

Digər bir İsrail mənəbəri 2017-ci ilin noyabrında etiraf edirdi ki, “bəzi druzlar” tərəfindən Suriyadakı vətəndaş müharibəsi zamanı İsrailin Suriyada Əsədə qarşı vuruşan üsyançı qüvvələr tərkibində fəaliyyət göstərən terrorçu qruplara, yardım etdiyinə dair itihamlar davam etdiyini bildirmişdi.

2. İsrailin druz siyasəti

İsrail və Suriyanın druzları arasında İran və Şiə əleyhinə əhval-ruhiyyəni qızıışdırma biləcəklərinə dair fikirlər dolaşmaqdadır. Rusiya Federasiyasının Strateji Mədəniyyət Fondunun ekspertlərinin fikrincə, druzizm, belə demək mümkünsə, Şiəliyin ifrat qoludur və zaman keçdikcə başqa dinlərin xüsusiyyətlərini özündə cəmləşdirir.

Vurğulamaq lazımdır ki, əvvəlki illərdə olduğu kimi indi də druzlar Bəşər Əsədə münasibətlərindən asılı olmayaraq, İsrailin düşmənçiliyini və regiona təhlükəsini görməkdə davam edirlər.

İsrail ordusu ASO və “Heyət təhrir əş-Şam”ın “mötədil” müxalifətçilərindən ibarət “Ceyş əl-Məhəmməd” koalisiyasına dəstək verib və verməkdə də davam edir. Deməli, İsrailin ambisiyalarını və Suriyadakı hazırkı reallıqları nəzərə alsaq, bu ölkənin və bütövlükdə regionun druzlarının taleyi hələ də sual altındadır.

Hökumət qüvvələrinin Colan təpələrində sərhədə nəzarəti dayandırdığı dövrdə bu ərazilərdə İranyönlü birləşmələrin peyda olmasının qarşısını almaq İsrail üçün vacib idi. Bu baxımdan, cənub bölgələrinin sakinlərinə ünvanlı yardım lazım idi ki, bu da İsrailə sadıq əhalidən ibarət bir növ təhlükəsizlik buferinin yaradılmasına imkan verə bilərdi. İsrail tərəfindən dəstəklənən başqa bir qrup Hermon dağının sərhədində yerləşən Beyt Cinnah şəhərində fəaliyyət göstərən “Liva Ömər bin əl Xəttab” təşkilatı idi. Bu mənada üsyançıların və İsrailin üst-üstə düşən maraqları var ki, bu da antaqonizm olmadığı halda əməkdaşlığın qurulmasına kömək edə bilər [7].

Colan təpələrinin Suriya hissəsində yaşayan druzlar üçün əsas təhlükə İD və “Cəbhət ən-Nusra” idi. Əslində druzların təhlükəsizliyinin təmin edilməsi İsrailin Suriyanın cənubuna dair siyasətini şərtləndirən amillərdən biridir. Colan təpələrində kompakt yaşayan bu etno-konfessional qrup 1967-ci ildə baş vermiş altı günlük müharibə nəticəsində bölgənin cənub hissəsi İsrailin nəzarətinə keçdiyi zaman parçalanmışdı. Əslində, müharibə davam edən iki dövlət arasında böyük bir icma parçalanmışdı. Həyatın bütün sahələrinə inteqrasiya imkanlarına baxmayaraq, bir çox druz bir sıra səbəblərə görə İsrail vətəndaşlığını qəbul etmədən Suriya vətəndaşlığını saxlamağa davam edir. Birincisi, onlar Colan təpələrinin cənub hissəsinin yenidən Ərəb Respublikasının nəzarətinə keçəcəyini gözləyirdilər. İkincisi, israili druzların təhsil və evlənmək üçün Suriya ərazisinə keçmək imkanını saxlamaq vacib idi. İsrail druzlarının uzun illər İsrail vətəndaşlığını qəbul etməkdən imtina etməsinin digər səbəbi də ənənəvi olaraq rəsmi Dəməşqə və xüsusən də Əsəd rejiminə sadıq qalan icmanın Suriya hissəsi ilə münasibətlərdə mənfi nəticələndir. Lakin müharibənin başlaması ilə druz icması tərəfindən İsrail vətəndaşlığı ilə bağlı dəyişiklik müşahidə oluna bilərdi: vətəndaşlıq üçün müraciətlərin sayı 2-3 dəfə artmışdır [8]. Yalnız 10%-i İsrail vətəndaşı olan druz icmasının inteqrasiyası ölkə rəhbərliyi üçün mühüm milli vəzifə hesab olunur. Bununla əlaqədar olaraq, druzların yaşadığı ərazilərdə təhsil, sosial təminat, məşğulluq və digər sahələrə müntəzəm olaraq xüsusi maliyyə ayrılır [10].

İsrail rəhbərliyi Suriya-İsrail və parçalanmış icmalar arasındakı qırılmaz əlaqəni başa düşür və İsrail icmasında iğtişəşlərin qarşısını almaq, eləcə də sədaqəti artırmaq üçün yəhudi dövlətinin rəhbərliyi druz icmasının Suriya hissəsinə dəstək vermək qərarına gəlir. Belə ki, keçmiş müdafiə naziri M.Yaalon silahlı müxalifətlə əməkdaşlığın şərtlərindən birinin suriyalı druzların təhlükəsizliyinin qorunması olduğunu bəyan etmişdi [10]. Buna baxmayaraq, İsraildə druz icması arasında vaxtaşırı iğtişəşlər müşahidə oluna bilərdi ki, bu, məsələn, icma tərəfindən terror təşkilatının üzvü kimi müəyyən edilən yaralı suriyalıları daşıyan İsrail hərbi tibbi maşınına hücumda öz ifadəsini tapdı. Vəziyyət “Cəbhət ən-Nusra”nın druzların Hader kəndini mühasirəyə almasından və israili druzların qohumlarına kömək etmək üçün Suriya ilə sərhədə soxulmağa çağırışlarından sonra gərginləşdi.

Bundan sonra İsrail baş nazirindən iranpərəst birləşmələrə deyil, terror təşkilatlarına qarşı üstüörtülü təhdid gəldi. Baş nazir Suriya druzlarına kömək etmək üçün “lazım olan hər şeyi etmək” göstərişini verdi [9]. Bundan sonra İsrail Haderə təkcə humanitar yardım deyil, həm də silahlar çatdırdı, bunun sayəsində icma özünü müdafiə edə bildi [6].

Suriya druz icmasına yardım göstərməyin başqa bir səbəbi, icmanın sədaqətini qorumağın vacibliyindən əlavə, onun sərhədləri yaxınlığında Suriya druzlarının İsrail ərazisinə kütləvi şəkildə köçməsinə səbəb ola biləcək humanitar fəlakətdən yayınmaqdan ibarətdir. Eyni zamanda, bu əhali, silahlı müxalifətin olduğu bufer zonanın bir hissəsinə çevrilə, iranpərəst elementlərin nüfuzunun qarşısını ala bilərdi. Bu mülahizələrə əsaslanaraq İsrail rəhbərliyi Suriya böhranı istiqamətində siyasətində druz amilini nəzərə alır.

Suriyadakı müharibə boyu İsrail rəhbərliyi müxalifətin qərbyönlü hissəsinə rəğbətini gizlətməsə də, ona müəyyən köməkliklər göstərsə də, neytrallığını və Suriyanın işlərinə qarışmadığını bəyan etmişdir. İsrailin Suriya böhranının inkişaf perspektivlərinə yanaşması əsasən Colan təpələri probleminin “yekun həlli” prizmasından formalaşmışdır.

Güman etmək olar ki, dövlət rəhbərləri də bu mülahizələri rəhbər tuturdular. Bunun üçün əsas yolu guya Suriya druzlarının öz müqəddəratını təyin etmələri ilə müəyyən edirdilər. Güman edilirdi ki, Suriya ərazisində bir neçə dövlət yaradılsa, özünü qorumaq məqsədilə onlar da öz dövlətlərini yaratmağa məcbur olacaqlar. Sonuncu, yaşamaq qabiliyyətinin olmaması səbəbindən, hamısını birləşdirmək üçün Colanın o tayında, İsrailin nəzarətində olan torpaqlarda yaşayan druzlarla "birləşmək" istəyə bilər. Beləliklə, İsrail işğal etdiyi əraziləri qanuniləşdirməklə yanaşı, həm də artıracaqdı. Bu planların fantastik təbiətinə baxmayaraq, onlar İsrail daxilində (Hayfa yaxınlığındakı Karmel silsiləsində) yaşayan və İsrail vətəndaşlığına malik druzlar arasında nüfuzlu tərəfdarlar tapdılar.

Xüsusilə, bu vəzifələrdə tanınmış druz siyasətçisi, Knessetin sədr müavini və bir sıra İsrail hökumətlərində nazir vəzifələrində çalışmış “Likud”un üzvü Əyyub Kara məşğul olurdu. O, “Suriyadakı druzlar məhv olmaq təhlükəsi ilə üz-üzə qalarlarsa, İsrail buna qarşı dura bilməyəcək” demişdi. Onun üçün ölkədə druz icmasının əhəmiyyətli dərcədə genişlənməsi yeni üfüqlər açacaqdı [3]. Lakin Colan təpələrinin hər iki tərəfindəki druzlar arasında bu cür hisslər praktiki olaraq geniş yayılmamışdır. İslam Dövləti (İD) tərəfindən ələ keçirilən ərazilərin maksimum genişlənməsi dövründə İsrail onun sərhədlərinə daxil olmaq perspektivindən açıq şəkildə narahat idi. Hətta mətbuatda Əsəd rejiminin “hər şeydən sonra o qədər də pis olmadığı” haqda müzakirələr aparılırdı. Bununla belə, İslam Dövlətindən gələn təhlükə getdikcə arxa plana keçdiyindən və Suriyanın dağılması baş vermədiyindən, görünür, “işləri irəli çəkmək” şirnikdiriciliyi var. İsrailin Suriyaya hücumlarının dalğasının da simvolik əhəmiyyəti var idi. Bu, İsrailin Colan təpələrini işğalının 40-cı ildönümünə təsadüf etdi, ölkənin baş naziri B.Netanyahunun hətta hücumun ən qızgın vaxtında buranı ziyarət etmişdir.

İsrail ordusu həm də ASO-dan olan “mötədil” müxalifətçilərin və “Həyat təhrir əl-Şam”ın – keçmiş “Cəbhət ən-Nusra”, “əl-Qaidə” üzvlərinin daxil olduğu “Ceyş əl-Məhəmməd” koalisiyasına hərəkət etmək imkanı yaradırdı. Bu koalisiya “Dəməşqə gedən yol” iddialı adı altında əməliyyata başladığını elan etmişdi. Bütün qətnamələrə və beynəlxalq müqavilələrə görə, belə bir qurum terrorçu kimi məhv edilməli və dəstəklənməməlidir. Bu koalisiyanın mövqelərinin qanuni hədəflər olduğunu Xmeymindən Rusiya Aerokosmik Qüvvələrinin Kuneytra bölgəsində onlara endirdiyi zərbələr də rəsmiləşdirirdi. Bununla bağlı İsraildən heç bir etiraz və ya əks tədbir görülmədi. Suriya hökumət ordusu Rusiyanın bombardmanının nəticələrindən istifadə edərək, Ceyş əl-Məhəmməd birləşmələrini geri oturtdu və son məlumatlara görə, İsrailə sərhəddə vəziyyəti tamamilə bərpa etdi.

Nəticə

Bir sıra israili müşahidəçilər, xüsusən də Yossi Melman hesab edir ki, bunların

hamısı olacaq hadisələrdir. Bununla belə, eyni zamanda İsraildə Suriya müharibəsində İsrailin iştirakının genişləndirilməsi ilə bağlı ölkə rəhbərliyinə ekspert tövsiyələri verilmişdi. Belə ki, nüfuzlu Milli Təhlükəsizlik Araşdırmaları İnstitutu (INSS) “Suriyanın yeni xəritəsi və yeni aktorlar: İsrail üçün çağırışlar və imkanlar” adlı hesabat yaymışdır. Sənədin müəllifləri açıq şəkildə etiraf edirlər ki, İsrail 2016-cı ildə ABŞ və Suriya müxalifəti arasında əldə edilmiş “Suriya milli ərazisinin heç bir hissəsinin əlindən alınma bilməz” razılaşmasından “narahat olmuşdur”. Həmin sənəddə deyilirdi ki, “Suriya xalqı işğal olunmuş ərazilər üzərində sülh yolu ilə suverenliyin bərpasına sadıqdır” [3]. Hesabatda qeyd olunur ki, Qərb koalisiyasının bu cür yanaşmaları israililərin öz hərəkətləri ilə bağlı təmkinli mövqeyinin səbəblərindən biri olmuşdur. Bununla belə, müəlliflərin fikrincə, ölkə rəhbərliyinin “ənənəvi regional oyun qaydalarına yenidən baxmalı” an yetmişdir. Mövcud rejimin “tanış şeytanı” ilə mümkün müxalifətin hakimiyyətə gəlməsi ilə anlaşılmaz gələcək arasında formatlaşdırılmış reallığı seçmək, yəni Suriyanın gələcəkdə necə görünəcəyinə təsir etmək lazımdır. Hesabatda bildirilir ki, Suriyanın cənubunda kök salmış, bu və ya digər şəkildə ASO ilə əlaqəli ənənəvi etnik və dini qruplara arxalanaraq hadisələrin gedişatına daha fəal müdaxilə etmək lazımdır. Əsaslandırma: Artıq bir çox xarici oyunçu Suriyanın işlərinə qarışır. İddialara görə, münaqişə zonası artıq ABŞ, Rusiya, Türkiyə və İran arasında bölünmüşdür. İsrail onların orada hərəkətinə passiv baxa bilməz [3].

Eləcə də İsrailə sadıq müxalifətə dəstək; druz əhalisinin İsrail tərəfinə cəlb edilməsi; Amerikanın Suriyanın cənubunda iştirakının dərəcəsini artırmaq; kiber müharibənin genişləndirilməsi; Dəməşq üçün yeni, daha sərt “qırmızı xətlər”in yaradılması planlarını da nəzərdən keçirmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Израиль вновь пытается разыграть «друзскую карту» против Сирии. (<https://www.gumilev-center.ru/izrail-vnov-pytaetsya-razygrat-druzskuyu-kartu-protiv-sirii/?ysclid=1wusuhvg8d198638941>).
2. Лебедев И. Сирия. Друзы и конфликт. (<https://proza.ru/2013/02/09/1237?ysclid=1wustznfis686063335>).
3. Минин Д. Тайны сирийской войны: израильский фактор. (https://www.stoletie.ru/tekuschiiy_moment/tajny_sirijskoj_vojny_izrailskij_faktor_832.htm).
4. Тайны сирийской войны: друзский фактор. (http://novorusmir.ru/archives/26370?ysclid=1wv1csy2_in_60_3764463).
5. Хазанов А. М., Гасратян С. М. Сирийско-Израильские отношения и проблема Голанских высот // Вестник Московского государственного областного университета. Серия: История и политические науки. 2023, №2, с. 109-119.
6. Чернин В. Ливанский министр-друг у единоверцев района Хадер // Институт Ближнего Востока. (<http://www.iimes.ru.24955=:p?/>)
7. Israel acknowledges it is helping Syrian rebel fighters // The Times of Israel. (<https://www.timesofisrael.com/yaalon-syrian-rebels-keeping-druze-safe-in-exchange-for-israeli-aid/>)
8. Israel says asked Syrian rebels not to harm Druze // Reuters. (<https://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-israel-druze/israel-says-asked-syrian-rebels-not-to-harm-druzeidUSKCN0P91GN20150629>)
9. Israel threatens military intervention in Syria's civil war // The Telegraph. (<https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/israel/11681860/Israel-threatens-military-intervention-in-Syriascivil-war.html>)
10. Israel to invest \$500 million in Druze, Circassian communities // The Times of Israel. (<https://www.timesofisrael.com/israel-to-invest-500-million-in-druze-circassian-communities/>)

Резюме

Рашид Алиев

Политика Израиля по проблеме друзов в сирийском кризисе

Друзы как этноконфессиональная группа проживают в Израиле, Ливане, Сирии и Иордании. Число друзов, проживающих в Израиле, составляет около 150 000 человек.

В результате изменения границ Израиля после арабо-израильских войн друзы стали активизироваться и выйти на политическую арену. По своей сути они арабы: они используют арабский язык, арабскую культуру.

После создания Государства Израиль друзы решили служить в израильской армии и полиции. Сначала он был добровольным, но позже был призван на всеобщую воинскую повинность. В контексте арабо-израильского конфликта израильские друзы играют уникальную роль. Их призывают на военную службу, как и еврейское население. Это отличает их от большинства арабов в Израиле и делает их важными союзниками в конфликте израильского государства с палестинцами. Однако, несмотря на службу в израильской армии, друзы продолжают сохранять свою уникальную культурную и религиозную самобытность. Их религия, друзизм, уходит корнями в исмаилизм, одну из шиитских сект, возникшую в VIII веке.

Сложные отношения между израильскими друзами, голанскими друзами и южными сирийскими друзами, которые во многих случаях являются прямыми кровными родственниками, являются одной из проблем, которая еще больше втягивает Израиль в сирийский кризис. В начале гражданской войны в Сирии друзы старались сохранять нейтралитет, когда было неясно, как будут развиваться события. По мобилизации, проведенной правительством на своих территориях, в армию предполагалось привлечь до 30 тысяч человек. В самой Сирии некоторые друзские шейхи были осторожны, полагая, что друзы должны воздерживаться от братоубийства. Однако логика войны привела к тому, что никто не мог быть от нее изолирован. Друзы подверглись нападкам со стороны ряда оппозиционных групп. Каждый раз на их защиту выступал только официальный Дамаск. Поэтому подавляющее большинство сирийских друзов твердо стоят на стороне правительства. Что касается сирийского кризиса, то заметны попытки Израиля использовать «друзскую карту» в контексте очередной необъявленной «тотальной» войны. Нет сомнений в том, что мотивирует Израиль на этот раз.

Ключевые слова: *Сирийский кризис, друзы, Израиль, гражданская война, конфликт*

Summary

Rashad Aliyev

Israel's policy on the Druze problem in the Syrian crisis

Druze as an ethno-confessional group live in Israel, Lebanon, Syria and Jordan. The number of Druze living in Israel is about 150,000 people.

As a result of the changes in the borders of Israel after the Arab-Israeli wars, the Druze became more active and entered the political arena. In essence, they are Arabs: they use the Arabic language, Arabic culture. After the establishment of the State of Israel, the Druze decided to serve in the Israeli army and police. At first he was a volunteer, but later he was called up for general military service. In the context of the Arab-Israeli conflict, the Israeli Druze play a unique role. They are called up for military service, just like the Jewish population. This distinguishes them from the majority of Arabs in Israel and makes them important allies in the conflict between the Israeli state and the Palestinians. However, despite serving in the Israeli army, the Druze continue to preserve their unique cultural and religious identity. Their religion, Druzism, has its roots in Ismailism, one of the Shiite sects that arose in the 8th century.

The complex relationship between the Israeli Druze, the Golan Druze and the southern Syrian Druze, who in many cases are direct blood relatives, is one of the problems that draws Israel even more into the Syrian crisis. At the beginning of the civil war in Syria, the Druze tried to maintain neutrality when it was unclear how the events would develop. According to the mobilization carried out by the government in its territories, it was supposed to attract up to 30 thousand people to the army. In Syria itself, some Druze sheikhs were cautious, believing that the Druze should refrain from fratricide. However, the logic of war led to the fact that no one could be isolated from it. Every time, only the official Damascus came to their defense. Therefore, the overwhelming majority of Syrian Druze are firmly on the side of the government. As for the Syrian crisis, there are noticeable attempts by Israel to use the "Druze card" in the context of

another undeclared "total" war. There is no doubt that what motivates Israel this time.

Key words: *Syrian crisis, Druze, Israel, civil war, conflict*

Redaksiya heyətinin üzvü s.e.ü.f.d. Qasımov Səyavuş Kamran oğlunun rəyi əsasında çapa məsləhət görülmüşdür.